

**Із циклу щорічних лекцій
пам'яті Івана Огієнка**

ВИПУСК VIII

**ЛЕОНІД БІЛЕЦЬКИЙ:
ЧИН НАУКОВЦЯ,
ОРГАНІЗАТОРА ОСВІТИ,
ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА**

*Лекцію прочитано 25 жовтня 2022 року
в Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка*

УДК 82(477)Білецький
ББК 84(4Укр)
Б 48

*Друкується згідно з рішенням ученої ради
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка,
протокол № 10 від 27 жовтня 2022 року*

Рецензенти:

Лідія Кавун, докторка філологічних наук, професорка
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького;

Світлана Задорожна, кандидатка філологічних наук, до-
центка Київського національного універси-
тету імені Тараса Шевченка

Б 48 Бернадська Ніна

Леонід Білецький: чин науковця, організатора освіти,
громадянина-патріота. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Дру-
карня “Рута”», 2022. 72 с.

УДК 82(477)Білецький
ББК 84(4Укр)

© Н. Бернадська, 2022

Восьму щорічну лекцію на пошану першого ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету виголошено 25 жовтня 2022 року під час IV Всеукраїнської конференції «Традиції Івана Огієнка у світлі вітчизняної науки» професором Київського національного університету імені Тараса Шевченка Ніною Бернадською.

Лекцію присвячено 140-річчю від дня народження Леоніда Білецького – вченого європейського рівня, відомого літературознавця, організатора національної освіти як середньої, так і вищої ланки, справжнього патріота, який брав безпосередню та активну участь у створенні Кам'янець-Подільського державного українського університету, співпрацюючи пліч-о-пліч із Іваном Огієнком, поділяючи його кредо – служити українському народові.

На основі спогадів Леоніда Білецького, наукового доробку, який до сьогодні вповні не відрефлексований ученими, оглянуто основні аспекти його діяльності як історика та теоретика літератури, критика, автора підручників, популяризатора української літератури та культури. Особлива увага звернена на кам'янець-подільські сторінки біографії Леоніда Білецького, який протягом 1918-1920 років спрямовував свої зусилля спочатку на організацію навчального процесу у вищому закладі, а потім – на його удосконалення, ефективно управління у буремний час національно-визвольних змагань, коли влада у місті лише протягом 1919 року

змінювалася аж чотири рази. Як приват-доцент він викладає курси з історії української літератури, поєднує навчальну роботу з обов'язками декана історико-філологічного факультету та проректора університету, з участю у культурному житті міста. У майбутньому це стало міцним майданчиком для наступних наукових студій та просвітницької діяльності на ниві українства.

1882-1955

Леонід Тимофійович Білецький (1882-1955) – відомий літературознавець, організатор науки й освітнього процесу, громадський і політичний діяч, ім'я якого довгий час було заборонено як діаспорного вченого.

Його головні життєві віхи визначаються такими географічними координатами: черкашанин (народився у 1882 році на Уманщині), киянин (навчався в університеті Святого Володимира), кам'янчанин (працював у Кам'янець-Подільському державному українському університеті приват-доцентом, деканом, проректором), далі – людина світу, яка з вимушених обставин мандрувала з країни в країну, у такі міста, як Прага, Ульм, Вінніпег. У Канаді й завершився земний шлях науковця.

Штрихи до біографії

Леонід Тимофійович Білецький народився 5 травня 1882 року у селі Литвинівка Київської губернії у багатодітній родині (сьогодні це Уманський район Черкащини). Як уважає М. Мандрика, у сім'ї було ще п'ятеро синів, котрі стали жертвами тоталітарного сталінського режиму, і донька, яка, можливо, проживала на Волині, у Луцьку [19, с. 8]. Після закінчення школи майбутній учений помандрував до Петербурга, до механіко-технічної школи. Паралельно він готувався скласти екстерном іспити за повний курс гімназії. Ця подія відбулася у червні 1907 року у Києві, а вже у вересні цього ж року Леонід Білецький став студентом математично-природничого факультету університету Святого Володимира. Але юнака приваблювала гуманітаристика, тому наступного 1908 року він переходить на історико-філологічний факультет і поринає у вир наукового студентського життя – бере активну участь у семінарах професорів В. Перетца, А. Лободи, поглиблюючи українську та російську літератури, фольклор, діалектологію.

У 1913 році Леонід Білецький із золотою медаллю закінчує навчання. Його випускна наукова праця «Повість про Меркурія Смоленського та її літературна історія» виконувалася під керівництвом професора В. Перетца на основі оригінальних джерел. Її вагомість засвідчується тим, що вже в наступному 1914 році ця розвідка була опублікована в Петербурзі.

У рідному університеті Леонід Білецький здобув посаду приват-доцента, а в 1918-1920 роках він розпочинає викладацьку й організаторську працю у Кам'янець-Подільському державному українському університеті на кафедрі української літератури й народної словесності. Після захоплення більшовиками міста вчений виїжджає до Львова, де викладає протягом 1921-1923 років, зокрема в Українському таємному (неофіційному) університеті. Згодом емігрує до Праги, працює там в Українському педагогічному інституті імені М. Драгоманова, викладаючи українську літературу, а також протягом тривалого часу (1923-1926, 1935-1939) обіймаючи посаду ректора цього вишу. Водночас він читає лекції в Українському вільному університеті (Прага), Українській сільськогосподарській академії (Подєбради), українській гімназії, Соціологічному інституті, здобуває звання професора філософії в Карловому університеті.

У 1945 році перед окупацією Праги радянськими військами Леонід Білецький із родиною знаходить прихисток у західнонімецькому місті Ульм. Його діяльна натура самореалізується у справі української культури й освіти серед переміщених осіб.

У 1949 році професор переселяється до канадського Вінніпегу. Тут він бере активну участь в організації та діяльності УВАН, працює в редакції часопису «Український голос», здійснює свою заповітну мрію – видання творів Т. Шевченка з власними науковими коментарями. Канадський період життя вченого надзвичайно плідний та інтенсивний:

він з 1951 року очолює УВАН, пише численні літературознавчі розвідки, читає лекції, дбає про українське шкільництво, опікується справами української православної церкви. Проте Леонід Білецький нехтував порадами лікарів щодо відпочинку, дозування навантажень. 5 лютого 1955 року на 73 році життя він відходить у вічність.

Як зазначає М. Мандрика, «з ним померла ціла жива енциклопедія українознавства, спеціально в області літератури і її історії від найдавніших часів; багатий арсенал культурної зброї для відвоювання прадідівських скарбів української культури від сусідів-грабіжників та для оборони гідності й повноцінності української культури в сучасності; арсенал для поборювання й нищення облуди, калічення, викривлення й сплюндрування українського духу сучасними гнобителями українського народу. Померла невичерпна ерудиція вчителя-професора українських поколінь» [19, с. 15]. Як актуально звучать ці слова в умовах повномасштабної російсько-української війни, водночас засвідчуючи неперебутність наукової спадщини Леоніда Білецького, актуальність зробленого ним.

Отож важлива сторінка життєпису вченого пов'язана із Кам'янець-Подільським. Треба віддати належне нашим землякам, які з великою ретельністю і науковою виваженістю популяризують як його дослідницькі здобутки, так і подільські сторінки біографії. Найперше варто згадати напрацювання професора історії Олександра Завальнюка, який на основі спогадів, матеріалів тогочасної періодики, а також документів із Кам'янець-Подільського міського державного

архіву детально дослідив кам'янецькі сторінки біографії вченого [13]. Промовисто, що і студентка факультету української філології та журналістики Р. Гадюк долучилася до вивчення й уточнення деяких фактів біографії вченого [12]. Чеканська О. проаналізувала погляди Л. Білецького як педагога, психолога саме на етапі його праці в стінах Кам'янець-Подільського державного українського університету [24]. Не можна не згадати і про унікальні (без перебільшення) спогади самого Леоніда Білецького, які підготував до друку та видав, оздобивши вступною статтею та іменним покажчиком, також наш земляк, викладач Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії Віктор Адамський [3].

Штрихи до історії видання спогадів Леоніда Білецького

Свої мемуарні записки Л. Білецький означив як «Мої спомини (1917-1926)». Їх рукописний варіант зберігається у Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України. Спогади розпочинаються із своєрідної інтродукції, у якій означено їх структуру, зумовлену хронологією життя і діяльності вченого. Перша частина – 1917-1918 рр. у Києві, ознаменовані боротьбою за українську культуру і школу; 1918-1920 рр. – організація і відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету, наукова, викладацька й організаторська праця у ньому; 1920-1923 рр. у Львові – викладання у Львівському таємному (неофіційному) університеті, ставлення до нього польської влади, життя в еміграції; 1923-1926 рр. – культурницька, педагогічна праця у Празі.

Як зазначає В. Адамський, це вісім зшитків формату 13 на 17 см по 15-17 сторінок у кожному. Спомини обриваються незакінченою думкою їхнього автора. Здійснивши аналіз змісту, упорядник висловив припущення, що Л. Білецький закінчив записи у 1926 році [3, с. 23], а самі спогади завершуються 1920 роком. Отож здійснено лише половину задуму, тобто оповідається про перші дві частини із запланованих чотирьох.

Л. Білецький уважає себе культурним діячем, який загадує прожите, не претендуючи ні на повноту, ні на історичну чи наукову об'єктивність, проте бачить перед собою таку мету: «... постараюсь бути лише спокійним і нотувати те, що заслуговує уваги чи заслуговуватиме майбутнього історика» [3, с. 26].

Унікальність цього видання у тому, що з його сторінок яскраво постає – у значних досягненнях та драматичних зламках – доба національно-визвольних змагань 1917-1920 років. Вона осягається крізь своєрідний фокус – освітній, україноцентричний, коли національна еліта розуміла, що здобуття знань із різних наук – це основа основ майбутнього незалежної української держави. Власне, «героями» споминів виступає не стільки особа їхнього автора, який як ретельний літописець занотовує етапи становлення Кам'янець-Подільського державного українського університету, а сам університет.

Промовистими є і згадки Леоніда Білецького про місто, в якому він ніколи до того не був, але «від багатьох чув про Кам'янець як про гарне своєю розпологою місто» [3, с. 126].

Із великою теплою він пише про своє перше знайомство з ним (а це сталося 1 вересня 1918 року): «...передо мною відкрився старий Кам'янець, який своєю скупченістю старих давніх будинків, більшою кількістю куполів собору, костела і турецького мінарету ... зробив на мене дуже гарне вражіння» [3, с. 126]. Вразила Леоніда Тимофійовича і навколишня природа, особливо річка Смотрич, хоч і маленька, але живописна, бо творила «усю красу краєвиду» [3, с. 129]. Він детально описує цю мальовничу картину ніби мазками живописця: «Уявіть собі глибочезне і широке провалля, що дугою чи кругом охоплює старе місто, а внизу його річка, по березі якої то з одного, то з другого боку розкидані маленькі будиночки, хатки, а вгору прямовісно підіймалися кам'яні стіни провалля на метрів 50; в середині над проваллям місто, а на другому боці на зовні півкрузом зеленим клином тягнувся бульвар і з обох боків губився десь за будинками» [3, с. 129]. Особливо ж здивували Леоніда Тимофійовича, як він пише, «петельки» річки Смотрич – повороти течії, які робили навколишній пейзаж неповторним і незабутнім. Вразила вченого і «жива архітектурна історія кількох століть і живих свідків бурхливої історії м[іста] Кам'янця» [3, с. 129]. Це будинки колишніх губернаторів, окружного суду, церковно-археологічного товариства. Звичайно, не міг обійти увагою Леонід Тимофійович знамениту фортецю – перлину міста. «Картина природного середньовічного феодального замку» [3, с. 130] не могла не зацікавити його, як і ландшафти усього містечка. Ці враження були настільки сильними, що Леонід Білецький від

відкриття «живого середньовічного міста зі всіма його найхарактернішими ознаками» переконався у правильності вибору місця для заснування українського університету, як він пише, «на Українській провінції». Проте слово «провінція» у його спогадах не набуває негативних конотацій – навпаки, майбутній приват-доцент і керівник вишу вважає, що Кам'янець якраз через віддаленість від столиці зберіг свою самостійність – «цю самостійність Кам'янець яскраво заховував. Свідком є його власне обличчя і його власне життя» [3, с. 131]. Автор спогадів висловлює переконливу думку про мудрість рішення щодо організації українського вишу саме тут. Він апелює до європейського досвіду, зокрема німецького, італійського, коли невеличкі міста ставали осередками науки й культури. Щодо Кам'янця, то Леонід Тимофійович справедливо зауважує кілька причин для цього: самостійність як «плекання своїх культурних цінностей, самостійного перетворення західноєвропейської культури» [3, с. 131], помежів'я культур – польської, румунської і з необхідністю не лише їх вивчати, а й їм протистояти, щоб зберегти національну специфіку. Також варто нагадати думку Л. Білецького про те, що і «громадянство м[іста] Кам'янця було справжнім творцем майбутнього університету, його найширшим батьком» [3, с. 135]. Отож, висновок ученого і виважений, і прогностичний: «...колишня фізична фортеця на моїх очах мала у недалекому майбутньому перетворитися на фортецю духову і стати опорою на захист українських культурно-національних, а тим самим і політичних змагань» [3, с. 131–132].

Загальновідомо, що університет як освітня територія, як «Universitas magistrorum et schola» (спільнота викладачів і студентів) сягає XII-XIII століть і змінює інтелектуальне, культурне, політичне, соціальне обличчя Європи. Університет стає втіленням крилатого виразу Френсіса Бекона «Scientia Potentia Est» (знання є сила). Німецький філософ Вільгельм фон Гумбольдт зауважував, що ця установа виконує дві основоположні функції: соціальну – забезпечення громадянської свободи, збереження й відтворення публічної відкритості національного життя; наукову – забезпечення раціонального знання. А органічне поєднання цих двох функцій дає вагомий результат – забезпечення людських прав і громадянського виховання для нової національної держави (нова – це буржуазна) [14, с. 34]. Учений був переконаний, що завдання школи – поширення знань, завдання університету – пошук знань.

Ідею Університету осмислює британський дослідник Джон Генрі Ньюмен, який зазначає, що ця освітня установа – «місце, де можна навчитися загальнозначущих, універсальних знань [14, с. 12]. Це храм інтелекту, у якому тренується розум, культивуються об'єктивні міркування, виробляється дисципліноване мислення.

Про роль університету в реаліях – часто драматичних – українських влучно сказав Д. Чижевський: «Висока школа *утворює певну традицію наукової праці, виховує певні кола до наукового думання, утримує традиції духовного життя в несприятливій добі життя народу*» [25, с. 126].

Саме Кам'янець-Подільський університет у час національно-визвольних змагань за гетьманату стає тим національним проєктом, який був зорієнтований на націю та державу. Леонід Білецький чудово усвідомлює необхідність підготовки нових кадрів, їхню важливість у процесах відродження національних інституцій. Тут збігається кілька чинників, які, безперечно, і визначили рішення науковця їхати до Кам'янця. По-перше, це навчання в університеті Святого Володимира. Міцна база дозволила йому успішно завершити університетські студії у 1913 році, а відмінні знання проклали дорогу до магістратури, яку майбутній організатор української освіти закінчив у 1918 році. По-друге, він паралельно реалізовує свою мрію про розбудову національної школи, у 1917-1918 роках працюючи як організатор українського вчителства. Це був неоціненний досвід: Генеральний секретаріат освіти – керівництво відділом професійної освіти, Міністерство освіти, реорганізація шкільних округів, організація учительства у Всеукраїнську учительську спілку, а також спілкування з такими знаковими постатями, як Софія Русова, Микола Зеров, Євген Чикаленко, Микола Василенко, Панас Саксаганський, Степан Гаєвський, Олександр Дорошкевич, Андрій Ніковський, Дмитро Дорошенко. Це цвіт української тогочасної еліти.

Так, Софія Федорівна Русова (1856-1940) – громадська діячка, український педагог, письменниця, літературознавиця. Сьогодні її називають берегинею української національної школи за активну позицію в обстоюванні концепції української національної системи освіти і національного виховання.

Або Степан Юхимович Гаєвський (1876-1975, до речі, наш земляк – народжений у селі Михиринці Базалійської волості Старокостянтинівського повіту Волинської губернії, нині Теофіпольського району) – літературознавець, освітній і церковний діяч [11]. Як і Леонід Білецький, він у 1913 році закінчив історико-філологічний факультет університету Святого Володимира, учень В. Перетца. Від 1918 року – професорський стипендіат у цьому ж виші на кафедрі української літератури. Автор численних праць із медієвістики, а також підручника з «Теорії поезії», адресованого педагогічному персоналу, старшим групам трудових шкіл. До речі, перше видання цієї книги – першої у галузі українського віршознавства – побачило світ у Кам’янці-Подільському в 1921 році, а друге – доопрацьоване і доповнене – у Харкові 1924 року.

Або Дмитро Іванович Дорошенко (1882-1951) – український історик, публіцист, літературознавець, бібліограф, дипломат, перший незмінний президент УВАН.

Ці непересічні і яскраві особистості в майбутньому об’єднав Кам’янець-Подільський державний український університет. У ньому у 1920 році Софія Русова викладала педагогіку, у цьому ж році С. Гаєвський – московську мову та літературу, а Д. Дорошенко у 1919 році обраний на посаду приват-доцента для викладання курсу історіографії XIX століття. Їх об’єднала українська ідея, інспірована національно-визвольними змаганнями 20-х років XX століття. Водночас у першій частині споминів Л. Білецький широко зізнається, що «до українського руху стояв близько, хоч активної участі в

ньому не брав» [3, с. 26]. Так само його мало цікавили питання політичні, він позиціонує себе як культурник, котрого насамперед захоплюють літературно-критичні та педагогічні теми, зокрема міркування про завдання поезії, літературно-наукової критики, роль літератури в школі. Залученням до культурного українського питання Л. Білецький завдячує Володимирові Ковалю, студентові політехніки, з яким відбулося знайомство у 1909 році. Наступний етап національної самоідентифікації та самоствердження – поховання Б. Грінченка та М. Лисенка. Далі – конкретна культурна праця в українському клубі, літературно-науковому віснику, Раді – все це знайомило Л. Білецького з українським громадським і літературним життям. А найбільший вплив на вченого («цілковито розкрились мої очі» [3, с. 81]) справили праці М. Драгоманова, зокрема «Историческая Польша и великорусская демократия» (1881), «Чудацькі думки про українську національну справу» (1891), «Шевченко, українофіли і соціалізм» (1879) та інші. Під впливом їх ідей він «...вперше викристалізував собі погляд на українське питання, як на таке, що мусить вирішуватись лише в рамках загальноросійських. Принцип областної автономії по теорії «Вольного Союзу» Драгоманова, то був, на мою думку, єдиний підход до вирішення політичного питання в Росії» [3, с. 81]. Проте залишимо осторонь політичні погляди Л. Білецького, які з часом зазнали змін, тим більше, що і він сам не вважає себе політиком. Натомість з великим співчуттям, демонструючи обізнаність із творами української літератури, описує евакуа-

цію біженців із прифронтової зони у 1914 році. Л. Білецький зазначає, що «...«Земля» Стефаника здається якимись приємним променадом у порівнянні із волинськими та подільськими картинами мандрівки на далекий схід у чужі краї. Лише в чимсь картини Черемшини можуть дорівнюватися тими картинами як «село вигибає» від безглузких розпорядків російської влади» [3, с. 83]. Така сама яскрава літературоцентрична образність притаманна описам наступних років: «...з цієї руїни «Великого льоху» повстала Україна, а з великих могил світової війни вийшло молоде українське козацтво. Вийшло, сповнило свій обов'язок, що за Українську державу увесь світ заговорив, але видно не само козацтво встало, а розбудили його в огні «злії люде», повстало дві руїни, і два Гонти, і один другому перерізав горло; справжній загинув, а злий геній України бенкетує на руїнах свого краю і народу, бенкетує і доводить до краю – до російського престола...» [3, с. 84].

Отож, на думку Л. Білецького, у вогні 1917 року на повний зріст стає українське питання, українська національна і державна справа. Вчений образно порівнює свою участь у ній із військовим обов'язком («Коли почалася робота на українському національним ґрунті, до цієї праці як жовнір, зголосився і я» [3, с. 84]).

Таким обов'язком була для Л. Білецького й організаційна праця щодо створення Кам'янець-Подільського державного українського університету. Він розумів, що для успішного виконання цього завдання необхідно залучити талано-

витих викладачів і студентів, значний фінансовий ресурс та, як модно сьогодні говорити, ефективний менеджмент. Усім цим і займався учений, дбаючи про мобілізацію інтелектуальних, фінансових, управлінських ресурсів, незважаючи на складний час.

На особливу увагу заслуговує викладацька діяльність Леоніда Тимофійовича. Про неї досить детально написав професор історії Олександр Завальнюк [13]. Спираючись на його дослідження, нагадаю деякі факти. Вчений працював у слов'яно-українському відділі, викладав історію стародавньої української літератури, українську народну поезію. Незважаючи на те, що адміністративна та організаційна робота займала левову частку часу, він активно пропагував українську літературу, виступаючи на численних засіданнях. Скажімо, на першому засіданні Наукового товариства університету оголосив доповідь «Про початок історії українського письменства», ініціював до Шевченківських днів урочистості, виступивши на них із доповіддями – про переклад Т. Шевченком Біблії, а також про текст поета у виданнях його творів. Розуміючи необхідність підручників і посібників для викладання, він разом із О. Дорошкевичем уклав й опублікував «Хрестоматію з української літератури», ч. 2, одноосібно видав брошуру «Народність чи націоналізм в творах Шевченка», курс лекцій з народної поезії [13, с. 173–174]. У стінах цього вишу він напрацював своєрідний кодекс викладача літератури: чітке розкриття теми лекції, зосередження уваги на художніх явищах як самоцінних, цікавий виклад,

наукова ерудиція лектора, знання наукової літератури з предмету, темперамент у спілкуванні з аудиторією. Ці характеристики випливають із аналізу – критичного – пробних лекцій В. Бірчака [3, с. 185].

Також заслуговує на високу оцінку громадянська позиція Л. Білецького-організатора освітнього процесу: незважаючи на вкрай несприятливі обставини (у місті лише в 1919 році влада змінювалася 4 рази), він, як і його однодумці, були переконані, що виклади в університеті не могли перериватися ні на хвилину, «академічне життя мусить іти нормально» [3, с. 148]. Підсумовуючи кам'янецький період біографії Л. Білецького, професор О. Завальнюк цілком слушно зауважує: цей час «...сповнений великою корисною працею в царині підготовки молодого української інтелігенції. У місті над Смотричем він відбувся як вузівський педагог, керівник історико-філологічного факультету, друга після ректора особа в адміністративному управлінні університету. Великі зусилля покладено у справу української середньої освіти і поширення науково-популярних знань серед жителів Кам'янця-Подільського. Як здібний редактор україномовної, патріотичної преси, Л.Т. Білецький достукався до серця і розуму багатьох подолян, які намагалися збагнути суть революційних подій, значення українського відродження» [13, с. 176–177]. Не можна не погодитися і з висновком дослідника про те, що частина наукових напрацювань кам'янецького періоду стала стартовим майданчиком для Леоніда Тимофійовича у подальшій науковій праці за кордоном [13, с. 177].

Проте варто звернути увагу на те, як формувався учений, хто був його університетським учителем. Крім наукових здібностей, велику роль відіграв філологічний семінар В. Перетца, професора університету Святого Володимира. У некролозі по смерті вченого Л. Білецький зазначав: «... одним із найславніших його науково-організаційних і педагогічних діл було заснування р. 1907 семінару «русской филології», що його засідання відбувалися щосереді у приватному помешканні покійного (Маріїнсько-Благовіщенська, ч. 84). Попастися до нього студентам було нелегко – лише ті, яких запрошував сам покійний із університетського просемінару, могли бути учасниками цього семінару. Вісім років працював цей семінар, із нього вийшло більше, ніж 30 молодих дослідників, що стали ученими українознавцями, назвати б тільки деякі імена: В. Розов, С. Маслов, В. Маслов, Ів. Огієнко, Євг. Тимченко, В. Адріянова-Перетц, О. Назаревський, Т. Сушицький, С. Щеглова, О. Грузинський, В. Багрій, Євг. Рихлік, С. Гаєвський, М. Драй-Хмара, М. Отроковський, П. Филипович, Л. Білецький, Б. Якубський, Рулін, С. Савченко, О. Дорошкевич і багато інш.» [1, с. 235]. Для Л. Білецького значення цього семінару настільки важливе, що в закінченні пам'ятного слова про свого наставника він знову згадує про ці зібрання інтелектуалів, організовані видатним ученим, педагогом, «корманичем»: «Це була справжня лабораторія, де утворювано глибокі підвалини наукового дослідження літературних творів і мови. Поруч семінару, велике значіння для молодих учених мали щорічні екскурсії семінару, під

безпосередньою кермою покійного, до наукових та архівних центрів колишньої Росії. Під час цих наукових екскурсій В. Перетц вводив своїх учнів до безпосередніх студій над рукописним архівним матеріалом із історії літератури та мови, і потім цей матеріал у семінарі розробляв кожний його член на поважні наукові студії. Володимир Перетц був видатний учений, передусім – україніст і не менше видатний учений-педагог, талановитий учитель і керманіч для молодих учених і незамінний виховник цілого ряду дослідників із історії української літератури й мови. Семінар В. Перетца був відомий у вченому світі цілої колишньої Росії й за її межами. І дуже часто вчені з інших місць України й Росії, а то й чужинці, що відвідували Київ, вважали за свій обов'язок завітати в середу на засідання семінару покійного. Тим-то майже на кожному засіданні семінару був хтось із учених гостей. Взагалі засідання ці – були й є незабутні для кожного з його учасників. Причиною такої гарної атмосфери в семінарі була високо обдарована й навіть надхнена постать Володимира Миколаєвича. Ми ходили на засідання ці з побожністю» [1, с. 238].

Важливо зазначити, що у некролозі Л. Білецький уперше узагальнює наукові здобутки свого вчителя: за 44 роки невтомної праці – близько триста наукових студій, більша половина з яких присвячена українській культурі й літературі. Серед них найпомітніші – про «Слово о полку Ігоревім» (1926), «праця такої високої наукової кваліфікації, що на довгі часи займе одне з найвидатніших місць в історії дослі-

ду цього твору»; про український театр (студії про «Наталку Полтавку» та «Москаля-чарівника» І. Котляревського, про вертеп і ляльковий театр, рецензії на праці означеної тематики); більше двадцяти статей і монографій про давню українську лірику. Особливо Л. Білецький відзначає такі синтетичні праці, як загальний огляд історії української літератури київської доби: «Изь лекцій по исторіи древнерусской литературы», котра витримала два видання (1912, 1913), а також з методології історії літератури: зокрема це праця українською мовою «Найближчі завдання вивчення історії української літератури». А літографований курс «Изь лекцій по методології исторії русск. литературы» мав аж три видання – 1912, 1914 – видання розширене майже втриє, 1922 – скорочене видання під назвою «Краткий очерк методологии истории русской литературы». Промовистим є той факт, про який згадує Л. Білецький: «Ця праця цікава тим, що її перекладали були студенти кам'янецького університету на українську мову, як підсобну до моїх лекцій із методології історії української літератури. ... Всі ці праці є незамінні підручні курси для початкового вченого» [1, с. 237].

Наукові контакти Л. Білецького та В. Перетца, учня й наставника, вияскравлюють кілька присутніх моментів, які актуалізовані у нашу сучасність.

По-перше, це формування потужної когорти науковців, які сповідують принципи і прийоми філологічної школи – методології, котра зосереджена на дослідженні мистецьких артефактів як самоцінних. Серед учасників семінару В. Пе-

ретца, крім Л. Білецького, – І. Огієнко, С. Гаєвський, М. Драй-Хмара – організатори навчального процесу й лектори Кам'янець-Подільського державного українського університету. Вони втілювали у своїй науковій та викладацькій діяльності політично незаангажований підхід до вивчення української літератури і мови, який відродився в українській філологічній науці в 90-х роках ХХ століття.

По-друге, сам Л. Білецький, продовжуючи напрацювання свого вчителя, здійснює текстологічні дослідження, використовує принципи цілісного аналізу творів української літератури як ХІХ, так і ХХ століття, формується як шевченкознавець.

По-третє, Л. Білецький послідовно називає В. Перетца дослідником історії української літератури, бо з перших вуст знав позицію свого наукового наставника щодо українськості давніх книжних пам'яток. До речі, і в спогадах Леонід Тимофійович іменує свого наставника як «українця по духу і по тій праці, яку він дав українській науці» [3, с. 156]. Цей погляд сьогодні особливо важливий, бо, скажімо, держава-агресор постійно перекручує факти історико-літературні, культурні – одне зі свідчень: російська версія Вікіпедії, на сторінках якої В. Перетц – «русский и советский филолог, историк литературы, педагог». Натомість вітчизняні вчені остаточно ствердили роль і місце В. Перетца у розвитку українського літературознавства, в організації українського наукового життя перших десятиліть ХХ століття (див. монографію Андрія Шаповала «Володимир Миколайович Перетц

як вчений-українознавець, дослідник рукописної та книжкової спадщини у світлі епістолярних джерел», 2020). До речі, хоча семінарій, започаткований В. Перетцем, «виріс» із курсів, які він читав, – «Історія російської літератури» і «Вступ в історію російської літератури (методологія, джерела, історія вивчення)», його україноцентричність об'єктивно доведена згаданим ученим.

По-четверте, ці контакти поєднують і в нашій сучасності два національні університети – Кам'янець-Подільський імені Івана Огієнка та Київський імені Тараса Шевченка саме через філологічний семінар, з якого вийшла когорта українських учених, котрі працювали у Кам'янці. Цей семінар відроджений у 1990-х роках професором КНУ імені Тараса Шевченка Михайлом Наєнком, і в ньому брали участь викладачі Кам'янець-Подільського університету зокрема. Отож, традиції як В. Перетца, так і Л. Білецького продовжують успішно втілюватися в наукові напрацювання і викладацьку практику обох вишів.

Штрихи до бібліографії Леоніда Білецького

Найповнішу бібліографію праць Л. Білецького склав М. Мандрика, автор першого літературно-критичного портрета вченого, виданого в 1957 році УВАН у серії «Українські вчені». Цей бібліографічний список укладений зі слів самого Леоніда Тимофійовича, він налічує майже 70 позицій наукових і літературно-критичних розвідок, написаних протягом 1914-1954 років. Повна бібліографія праць ученого і сьогодні

ще не упорядкована, зокрема через недоступність багатьох видань. Проте навіть побіжний погляд на перелік праць Л. Білецького засвідчує як різнобічність його наукових інтересів, так і різноманітність жанрової палітри досліджень: хрестоматія з історії української літератури, читанка для школи «Рідне слово», полемічна стаття, присвячена дискусії І. Франка з В. Істриним щодо початку історії української літератури, статті-огляди наукової діяльності і досягнень В. Щурата, В. Гнатюка, М. Сумцова, А. Лободи, М. Грушевського, О. Колесси, огляди критичної літератури про М. Черемшину, українських історико-літературних праць про І. Котляревського за 1905-1935 роки, літератури про взаємини Т. Шевченка і П. Куліша аж до 30-х років ХХ ст., передмови до творів, зокрема творів М. Коцюбинського, Б. Лепкого, студії про життя і творчість Марка Вовчка, О. Кобилянської, Лесі Українки, В. Самійленка, У. Кравченко, Олександра Олеся, порівняльні студії (про роман К. Поліщука «Отаман Зелений», образ Дон Жуана в українській драматургії), рецензії на твори П. Тичини, Миколи Вороного, наукову розвідку С. Єфремова про М. Коцюбинського. Варто зауважити, що вже назви рецензій сигналізують про філологічний підхід до аналізованих Л. Білецьким артефактів, скажімо, «Микола Вороний – перший свідомий поет форми» (1922) або «Естетика сучасної поезії і творчість П. Тичини» (1922).

Тривалий час наукові праці літературознавця були під заборону із зрозумілих ідеологічних причин – радянська влада не популяризувала здобутки діаспорних учених. Лише у

1998 році у Києві видано «Основи української літературно-наукової критики» у серії «Літературні пам'ятки України» з ґрунтовною передмовою М. Ільницького. Передрук «Історії української літератури» з роталітного видання 1937 року (Подєбради) було здійснено двічі – у Сімферополі 2005 року, автори передмови – Є. Регушевський та В. Швець; в Івано-Франківську 2015 року, наукове та літературне редагування, післямова С. Хороба. А в 2013 році в серії «Літературні палімпсести» оприявлено 3-томник Л. Білецького «Шевченкіана» – найповніше на сьогодні видання його шевченкознавчих праць (науковий редактор – Р. Радишевський, упорядники – Р. Радишевський, Наталка Лисенко, Наталія Ольшевська). Варто згадати і статтю «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського в світлі історичного розвитку», надруковану у 1933 році в чернівецькому літературному і громадсько-політичному місячнику «Самостійна думка» (№ 7-12). Її передрук, супроводжений детальним аналізом, здійснено в 2011 році стараннями О. Салія [21]. Невтомний популяризатор наукової спадщини Л. Білецького М. Ільницький опублікував «Перспективи літературно-наукової критики» (Прага, Берлін, 1924) у збірнику наукових праць «Парадигма» (2008, випуск 3).

Наукова спадщина Л. Білецького надзвичайно цікава та різноманітна, проте її можна класифікувати за кількома напрямками: історія української літератури, шевченкознавство, теорія літератури. Серед найвагоміших здобутків ученого такі праці, як «Українська драма» (Львів, 1922) «Перс-

пективи літературно-наукової критики» (Прага, 1924), «Основи літературно-наукової критики (Спроба літературно-наукової методології)» (Прага, 1925. Т. 1), перший том «Історії української літератури» з оглядом народної поезії (Авгсбург, 1947), «Три силуетки: Марко Вовчок, Ольга Кобилянська, Леся Українка» (Вінніпег, 1951), «Руська правда й історія її тексту» (написана 1930, опублікована 1993, у ній учений оцінював «Руську правду» не тільки як пам'ятку правової літератури, а й одне з найвидатніших явищ української культури та стародавнього письменства).

Низка праць Л. Білецького присвячена історико-літературним проблемам від найдавніших до найновіших часів. У поле зору дослідника потрапляє «Слово о полку Ігоревім», творчість Т. Шевченка, І. Франка, М. Коцюбинського. З сучасників його цікавили В. Самійленко, М. Вороний, Олександр Олесь, П. Тичина, а також ті поети, які творили в діаспорі, зокрема, в пражському середовищі: Євген Маланюк, Олег Ольжич, Оксана Лятуринська та інші.

Не можна не згадати таку працю вченого, як «Історія української літератури» (народна поезія, т. 1, виданий в Авгсбургу 1947 року). Л. Білецький як педагог та організатор української школи усвідомлював потребу в підручниках як запоруку успішного національного виховання й навчання. Ще в 1923 році, працюючи у Львівському таємному (неофіційному) університеті, він власним коштом видає підручник для старших класів гімназій, учительських семінарів, для самоосвіти (Каліш, табір інтернованих, друкарня видав-

ництва «Чорномор»). Книжечка на 38 сторінок – це ембріон історії української літератури 1947 року, у ній ідеться про ментальні риси українців, їхню обрядовість і її значення. Пізніше цей матеріал – розширений і доповнений – увійде у згаданий підручник. «Історія української літератури» вийшла без вказівки її адресатів: очевидно, Л. Білецький розраховував на широке коло читачів: усіх тих, хто цікавиться українською літературою і культурою. Підручник написаний доступно, зрозуміло, методично вивірено. Він має чітку, логічно продуману структуру: починає автор із антропологічних і культурних особливостей українців, характеристики їхнього побуту, звичаїв, віри і вірувань. Далі аналізує календарну обрядовість від зимового до осіннього циклу, а також заможляння, весілля, похорони. Для науковця такий підхід обумовлений тим, що джерела народної поезії він виводить саме із обряду. Останні розділи підручника присвячені інтерпретації билин, релігійної епічної поезії (духовного вірша, псалмів), дум, народних пісень – як історичних, так і побутових. Сторінки цієї праці позначені яскравими цитатами і добре відомих народних творів, і призабутих. Наведемо кілька прикладів.

Із обрядової гаївки:

*При долині мак, при широкій мак,
Ой як чистий, головистий
І корінням коренистий.
Молодії молодиці, завивайте головиці,
Станьте ви в ряд, тут буде мак.*

Далі йдуть такі коментаторські іронічні рядки (здається, це не властиво підручнику, проте, на мій погляд, характеризує авторську залюбленість у народну творчість):

«Ще й такий вегетаційний кінець цієї гаївки:

*Мої любі маковички,
Сходітеся до купочки...
Постійте, дівчата, як мак на горі» [2, с. 95].*

Любовне замовляння:

*Місяцю, Володимире,
Ти високо літаєш,
Ти все бачиш,
Ти все чуєш,
Як невольники і невольниці плачуть за батьками
та за матір'ю,
За дітками маленькими, –
Як корова за телям,
Як ослиця за осям,
Як море за морем.
Даруй же Господи,
Щоб так за мною народженною хрещенною і
молитв'яною
Рабою Божою Марусею Грицько плакав [2, с. 122].*

Родинна пісня:

*Мене мати віддавала та наказувала:
Аби-с, доню, співаночок не позабувала.*

*А я прийшла до свекрухи, стала на порозі.
Пішли мої співаночки по гладкій дорозі [2, с. 300].*

Гумористичні коломийки:

*Ставок мі сі запалив, риби почорніли,
А печені щупаки у ліс полетіли.*

Або:

*Хвалилася дівчинонька, що має старОсти,
А до неї приходило порося безхвОсте [2, с. 304].*

Загалом у підручнику багатий ілюстративний матеріал, який підібраний автором ретельно і доречно, з великою любов'ю до народного слова. Також Л. Білецький кожний розділ закінчує системою запитань для закріплення виучуваної теми. Промовисто, що серед них трапляються і такі, котрі пов'язують між собою народнопоетичні та літературні твори. Наприклад, які весняні обряди згадуються в повісті М. Коцюбинського «Тіни забутих предків»? Чи зустрічаються веснянки в «Лісовій пісні» Лесі Українки і які саме? [2, с. 106]. Які твори українських письменників знаєте, де б були замовляння? [2, с. 128]. Які ви знаєте твори Т. Шевченка, у яких виступає кобзар? Як Шевченко розумів роль кобзаря? [2, с. 275]. Зустрічаються і складніші завдання компаративного плану, скажімо, прочитати повість Т. Шевченка «Наймичка» і виділити у ній усе, що стосується обряду обжинок, а також порівняти цей опис із поданим у підручнику [2, с. 118]; той же порівняльний аналіз – лише похоронного обряду у повісті

Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся» або характеру голосінь в оповіданні Марка Черемшини «Зарікайся мед-горівку пити!» із запропонованим у підручнику [2, с. 161]. А завдання для самостійної роботи – порівняльний аналіз двох творів (думи про смерть Б. Хмельницького і поеми Т. Шевченка «У неділеньку, у святую...», народної балади і балади Т. Шевченка «Тополя» [2, с. 307]) – засвідчує розуміння Л. Білецьким значення фольклоризму у розвитку української літератури, її поетики і системи жанрів.

На мій погляд, чи не найцікавішим є запитання про назву твору О. Кобилянської «Через кладку» – чому саме такий заголовок обрала письменниця? [2, с. 106]. Відповідь «приховано» у розділі про гаївку «Мости»: «Мотив мосту приводить до надзвичайно багатой пісенної творчості, тісно зв'язаної із водою. Ще літописець згадує, що викрадання дівчат парубками відбувалось біля води. Такий був у давнину передшлюбний обряд в Україні. З цього випливає, що значення води, куди сходилась українська молодь, зустрічалась, знайомилась і т. д., в магичній обрядовості було й є дуже велике, бо вода зв'язувалась з ідеєю кохання, парування й подружого щастя» [2, с. 106]. І хоча у художньому трактуванні О. Кобилянської кладка набуває символічного значення (перейти «через кладку» означає щось глибоко пережити, перестраждати й опинитися на новому березі, березі нового життя, а ще перебороти власні комплекси, помилки, стереотипи, намагаючись досягнути гармонії зі світом), відсилання до гаївки надає цьому образу-символу нових конотацій.

Л. Білецький послуговувався у своєму підручнику значним інформаційним полем, що стосується антропологічних, етнографічних, національних рис українців, часто в порівнянні з іншими народами. Надзвичайно важливим у плані методологічному і перспективному є вступ до цієї праці. З нього можна пересвідчитися, що вчений планував і далі працювати над історією української літератури: «...знання історичного розвитку найвизначнішої ділянки рідної духової культури, як література – поезія та артистична проза – розвитку рідного слова в його найвизначніших і найрізноманітніших творах є найпотрібніше не тільки на шкільній лавці, але й у житті. Ніщо так не поширюється серед народу і ніщо так не формує людське думання й не спричинюється до витворення власного світогляду ... у найширших колах народу, як красне письменство (література); тому й знання цього останнього в цілому від найдавніших часів аж до останнього моменту сучасності [курсив мій. – Н.Б.], знання історії української літератури є завершення і приведення окремих літературних фактів у стислу систему їх історичного розвитку загалом і систему їх повстання у кожного письменника» [2, с. 19–20]. Учений свідомий того, що в літературному процесі певної доби спостерігається різна «питома вага творів» за характеристичністю (виражає естетичні вимоги і світогляд народу), історичністю (впливає на подальший розвиток словесності, культури, суспільства), артистичністю, тобто «високим задоволенням, яке вони дають естетичному почуттю, щасливо розв'язуючи своє завдання – передати в найкращій мистець-

кій формі думки, ідеї та ідеали письменника, піднести їх у образах та мистецькій формі так яскраво, так наочно, що перед читачем розкривається новий світ життя психологічних та естетичних переживань, до того ще незнаний» [2, с. 20]. Відтак порушується і проблема канону, і проблема літературних ієрархій, адже Л. Білецький розрізняє письменників рядових, талановитих і геніальних. Отож, рядові письменники продукують характеристичні твори, адресовані масовій читацькій публіці, талановиті – виявляють індивідуальні та національні прояви, геніальні – «то ті, що відкривають нові перспективи у літературнім мистецтві української нації; стають вершинами у цілім українським літературнім процесі, дороговказами нових обріїв літературно-мистецького та національно-ідеологічного поступу» [2, с. 21]. Своє завдання автор підручника вбачає у концентруванні уваги найперше на творчості геніїв, але без ігнорування художніх здобутків талановитих письменників і навіть спорадично – за необхідності – звертатися до того, що створене епігонами, бо вони «тільки наслідують і перепрацьовують вже створене попередніми геніями й талантами, мовляв, популяризують їх» [2, с. 21].

Автор не приховує, що наслідує досвід М. Грушевського і Ф. Колесси, бо конструює свій курс, починаючи із народної поезії, адже «це єдиний органічний і доцільний плян, що відповідає дійсному станові розвитку українського поетичного слова» [2, с. 22].

Вступ переконує, що в «Історії української літератури» Л. Білецький використовує напрацювання своєї розвідки

«Перспективи літературно-наукової критики», у якій ідеться про концепцію О. Потебні, зокрема про зовнішню і внутрішню форми слова (твору). Автор підручника накреслює шлях від міфу через метафору до поняття, відтак розрізняє літературу й науку, до форми й змісту твору додає третій складник – символ як вищу гармонію і єдність форми твору і його змісту. Тож і народнопоетичні твори розглядає саме під таким кутом зору.

Історико-літературний доробок Л. Білецького відзначається різними жанровими формами, зокрема літературно-критичним портретом. Маємо на увазі «Три силуетки» (1951), літературні портрети Марка Вовчка, О. Кобилянської, Лесі Українки, як зазначає їхній автор, популярні нариси. Вибір імен був не випадковий, адже видання присвячувалося 25-літньому ювілею першої у Канаді жіночої організації – «Союзові українок Канади».

Силуетки вибудовуються за класичною схемою, притаманною жанру літературно-критичного портрета, – це умовні дві частини, перша з яких присвячена життєпису письменниць, друга – огляду творчості. Скажімо, у нарисі про О. Кобилянську автор відзначає роль родини у її вихованні, зокрема батька, який був свідомим українцем, понад усе любив рідне слово, свій народ, його пісню та культуру. Тому він і посилав дітей до приватної учительки-українки, щоб вони знали українську мову. Так Ольга й опанувала її розмовний варіант [9, с. 25]. А от про всім відомий факт – пріоритет щодо навчання синів – Л. Білецький пише нейтрально,

без апеляції до гендерних віянь: «З народньої школи Ольга Кобилянська перейшла до дівочої нормальної школи й закінчила четверту нормальну й п'ятий додатковий курс і з тим вийшла в життя, бо батько не міг її вчити далі, дбаючи насамперед про те, щоб дати повну освіту своїм синам» [9, с. 25]. Отже, йшлося і про матеріальний чинник. Натомість серйозне ставлення до самоосвіти викінчило її інтелектуальний розвиток, дозволило мати статус високоосвіченої жінки, котра знала основне з різних галузей науки, філософії, літератури, мистецтва.

Л. Білецький цілком слушно визначає такі чинники становлення письменниці, як книги і буковинська природа, а скарбом її життя називає літературну творчість, жіноче питання й національну справу.

Інтимізуючим елементом цього портрета є спогади автора про О. Кобилянську, про її перебування у Празі. Він малює живий образ письменниці – як зовнішній, так і внутрішній. Брюнетка, невисокого росту, смугляве обличчя – вільна в розмові, говорила спокійно тихим голосом, але не була балакуча, більше слухала інших. Л. Білецького вона знала за його працями, зокрема за промовою про неї на одному із літературних вечорів. «...коли я почав з нею говорити, радо відповідала навіть на питання про її творчість. Мене цікавила проблема впливу на її творчість Ніцше, про який так багато вже писали перед тим. Її автобіографія тоді ще не була надрукована. Я торкнувся в розмові і одержав негативну відповідь!» [9, с. 34]. Натомість О. Кобилянська заува-

жила, що індивідуалізм її творчості не ніцшеанський, а норвезьких письменників: К. Гамсуна, Г. Ібсена. «З захопленням говорила про глибокого М. Метерлінка і згадала про Тургенева, моск. письменника. Їй подобалася у його творах розповідна інтимність й тонка естетика в стилі, особливо в описах природи. Достоєвський жахав, але його любила читати. Шекспір вражав своєю глибокою проблематикою. Коли я сказав, що в її повісті «Земля» дуже багато від Шекспіра й Метерлінка – вона не заперечила, тільки завважила; «Але найбільше там із народнього життя!» І це була правда» [9, с. 34]. Такі штрихи допомагають читачеві глибше пізнати образ письменниці – і як людини, і як художниці слова.

Аналіз творчості О. Кобилянської Л. Білецький розпочинає з оптики жанрової, визначаючи провідні жанри – новелу й повість, а також згадуючи про оповідання, нариси й поезії в прозі у її творчій спадщині. Відтак на їх основі дослідник визначає три стильові ознаки творчості письменниці: ліризм, глибока внутрішня настроєвість, психологізм, почуття природи – «в її творах природа йде в парі з людиною, приймає активну участь в її житті, поступованнях і почуваннях» [9, с. 37]. Міркуючи про значення художнього доробку О. Кобилянської, автор портрета уводить її прозу у світовий контекст і на підставі цього робить висновок про новаторство письменниці, зокрема у художньому змалюванні проблеми емансипації жінки. Також письменниця майстерно зображує аристократичні душі, що «прямують до нового життя, до сфери спокійної мудрости, до духовної ясности й соняшности» [9, с. 55].

Цікавими є спостереження науковця про особливості світогляду О. Кобилянської, про співвідношення у ньому естетичного й морального й переважання останнього: «Картини природи в творах письменниці, улюблені її жіночі й чоловічі постаті, музичне мистецтво, розсипане в різних новелях і повістях, вражають нас не тільки своєю красою, але й повзнесеним їх впливом на нашу душу, їх моральною чистотою й облагороднюючим впливом на нашу істоту. Естетична культура витончує моральну культуру людини» [9, с. 57]. Відтак висновок науковця прогнозований – О. Кобилянська є «найсильніша повістярка й новелістка з усіх жінок цілої слов'янщини», в українській літературі вона започатковує неоромантизм, першою в українській літературі обороняє права жінки, психологічно і філософськи опрацьовує ситуації і характери, особливо жіночі, створює найталановитішу повість «Земля».

Л. Білецький є й автором портретів відомих українських діячів науки й культури. Деякі з них друкувалися у тодішній періодиці (про В. Щурата, В. Гнатюка, М. Грушевського), деякі вийшли окремими книжечками – про Д. Дорошенка, О. Огоновського у серії «Українські вчені», започаткованою УВАН. Це ретельні огляди наукової діяльності відомих особистостей, котрі у різні часи служили українській ідеї і в цьому бачили сенс свого життя.

Л. Білецький, як і в літературно-критичних нарисах, в оглядах наукової діяльності відомих українців послуговується двочленною композицією: життєпис науковця поєднується

ся із характеристикою його досягнень. Наприклад, у нарисі про О. Огоновського автор ретельно висвітлює його літературну творчість, мовознавчі студії, етнографічні та літературно-критичні праці, а найбільше зупиняється на науковому доробку вченого як історика літератури. І сьогодні актуально звучать такі висновки Л. Білецького: «Ідеї Шевченка й Костомарова стали його [О. Огоновського. – Н.Б.] ідеями: сепаратизм від москалів і поляків, бо український нарід є самостійний нарід і ісконний (віковічний) на українських землях; він виростав і розвивався далеко раніше від московського народу і від найдавніших часів жив на своїй території; має свою самостійну мову, окрему історію, культуру, побут, етнографію і т.д.» [4, с. 17].

З метою популяризації художньої спадщини українських письменників Л. Білецький пише чимало змістовних передмов до художніх творів. Одна з таких – «Поет туги і смутку», присвячена Б. Лепкому. Її логічна структура нагадує літературно-критичний портрет, але мінімізований. Аналізуючи життєвий шлях письменника, автор передмови особливо увагу звертає на оточення Б. Лепкого, його знайомство з І. Франком, В. Щуратом, М. Вороним, М. Коцюбинським, М. Яцковом, на аспекти його діяльності як поета, прозаїка, історика літератури, університетського викладача. І якщо в «Історії української літератури» Л. Білецький згадує про класицизм, романтизм і реалізм як визначальні художні напрями, то в передмові науковець розширює цю теоретичну проблематику, характеризує модернізм в порівнянні із

реалізмом (бо Б. Лепкий – модерніст). Якщо реалісти спостерігають дійсний світ, цікавляться конкретикою матеріальною, «земною», апелюючи до людського розуму, то модерністи намагаються заглибитися у «позасмислове, надприродне», «збагнути ту нитку, яка зв'язує людину із світом потойбічним», щоб почути «хорали усесвіту», пізнати світ завдяки вірі, «духової мудрости» [7, с. 10–11]. Цікавими є міркування науковця про два аспекти творів античного і класичного світу: перші позначені статичною формою, «зверхньою», а другі – внутрішньо захованою, «зрозумілою тільки духово просвітленим вірою» [7, с. 11]. Тому завдання модерністів «через приступність і зрозумілість зверхньої мистецької форми допомогти ширшим верствам народу проникнути у внутрішню суть твору, щоб збагнути в мистецтві його глибинність і вічність» [7, с. 11]. Відтак модернізм у трактуванні Л. Білецького – творчість для вибраних, але її можливо досягнути через «зверхню красу форми в мистецькім поєднанні із глибинністю ідеї» у повній їх гармонії, із врахуванням мистецтва християнської моралі, світоглядного протистояння матеріального й духовного.

Л. Білецький перераховує цілу когорту українських модерністів. До цієї плеяди зараховує і Б. Лепкого, характеризує його лірику через її мотивну сферу – туга за «цвітом щастя», за мрією, красою, споминами, що вилилась у чудову рефлексійну лірику. І коли поет пише про «одну симфонію краси», то вона єднається із категоріями добра, волі, і такі його бажання світу кращого викликають смуток у душі

ліричного героя. Так через окремі штрихи вчений окреслює загальну художню спрямованість лірики Б. Лепкого. Щодо його епічного доробку, то Л. Білецький зупиняється лише на двох творах – «Мазепі» та маловідомому і сьогодні тексті «Під тихий вечір» (саме ця повість-казка оздоблена аналізованою передмовою). Використовуючи порівняльний метод, він з'ясовує різну (історико-національну та соціальну) тематику цих творів, пояснює жанрові особливості утопії і повісті-казки в сенсі ідейного змісту як неможливості порозумітися польському панству й українському селянству.

Основні історико-літературні напрацювання Л. Білецького окреслені у розвідках С. Хороба [23], М. Ільницького [16], М. Наєнка [20], водночас ще попереду цілісний і системний аналіз наукових здобутків цього вченого.

Л. Білецький – один із когорти результативних шевченкознавців, який мав амбітну й актуальну для українства у всі часи мету: «дати в інтерпретації життя і творчості Шевченка один суцільний образ генія і творця ідей, серед яких Правда Божа і Визволена Україна на першому плані» (зі статті Л. Білецького «Кілька основних моментів у редагуванні «Кобзаря» 1952 року») [цит. за: 26, с. 427]. Загалом Шевченкіана вченого налічує понад 30 науково-критичних статей про життя і творчість українського генія. Проте довгий час вони були недоступні українському читачеві.

Уже в кам'янецький період діяльності вчений популяризує творчість українського генія, зокрема виступає із доповіддю «Г. Шевченко і Святе Письмо» на одному із засідань

університетського Наукового товариства у 1919 році, а також бере участь в організації щорічних урочистостей (1919-1920 рр.), присвячених пам'яті Т. Шевченка (теми доповідей: «Т. Шевченко – національний чи народний поет?», «Твори Шевченка в його виданнях»). У цей же період Л. Білецький як людина, небайдужа до проблем націєспрямованого виховання, публікує розвідки науково-методичного змісту: «Про Тараса Шевченка: до шкільного святкування роковин «Кобзаря» України» та «Виховання емоціонально-образного мислення і твори Шевченка» (обидві – 1918). Так, в останній із них він рекомендує для вивчення школярами понад 50 творів, котрі згруповані за особливостями поезики: перша група – це образні твори без символів (серед них – «За сонцем хмаронька іде...», «Мені тринадцятий минало...», «І досі сниться: під горою...», «Не кидай матері» – казали...», «У нашій раї на землі...», «Тополя», «І виріс я на чужині...», «Доля» та інші); друга – твори, у яких образ є символом настрою поета («Зоре моя вечірняя...» (початок із поеми «Княжна»), «Лілея», «Мені однаково, чи буду...», «Сонце заходить, гори чорніють...», «І небо невмите, і заспані хвилі...», «Перебендя», «Тарасова ніч», «Муза» та інші) [10, т. 3, с. 23].

Ця розвідка Л. Білецького цікава і її теоретичним підкладом. Так, учений глибоко аналізує психологічні моменти поетивної творчості, звертаючись до напрацювань філософів і психологів В. Вундта, Ф. Ніцше, Т.А. Рібо, Г. Маєйра, В. Джемса, і на цій основі приходиться до думки про ідеал

виховання – «ідеал цілокупної людини в гармонійному складі всіх боків її душі» [10, т. 3, с. 6]. «Здійснення такого ідеалу лиш тоді може бути виконаним, коли школа буде виховувати в дітях **емоціонально-образне мислення, цебто таке мислення, в складі якого є почуття, розум і воля в об'єднуючій акті творчої уяви**» [10, т. 3, с. 6]. Велику роль, як і його попередники, у розвитку емоційно-образного мислення Л. Білецький відводить творчій уяві як психічному акту, за якого через сприйняття і відчуття народжуються не копії минулих переживань, а постають нові їх комбінації, нові образи. Тому його висновок такий важливий: «... **вся культура, всі здобутки на протязі всього життя людности утворювались виключно через творчу уяву; і там, де школа звертає пильну увагу на виховання останньої, народ – вихованець тієї школи – дійсний творець культури, справжній месія на землі...**» [10, т. 3, с. 11]. Це суть нового педагогічного шляху, який забезпечить творення власної культури усім народом, а не окремими одиницями. Для цього необхідний у першу чергу відповідний учитель-творець, який повинен враховувати, що у 6-7-літньому віці відбувається перехід дитини від пасивної уяви до творчої. І завдання педагога – розбудити духовні цінності дитини, які і виявляються у розвитку емоційно-образного мислення.

Сучасно й актуально звучить і такий висновок Л. Білецького: коли у школі й у родині, в гуртках і товариському осередку виховання і навчання охоплює ліплення з піску, глини, малювання, спів, музику, гру, танці, словесні розпо-

віді, передбачає досліди з природознавства, догляд за тваринами й рослинами, тоді «...**книжка в школі повинна зайняти цілком другорядне місце**, на першому ж повинна бути дія і активне навчання» [10, т. 3, с. 17]. (Сьогодні це твердження вченого можна «модернізувати»: замість «книжки» мати на увазі «гаджети»).

Промовистим є той факт, що у своїй розлогій статті Л. Білецький звертається до наукових здобутків Олександра Музиченка, відомого українського педагога і методиста (1878/1879-1940), який ще у праці 1916 року «Виховний вплив навчання» на перше місце у всій шкільній науці поставив не девіз **знати**, а «метод навчання, девіз якого не тільки знати, але перш усього **думати**» [10, т. 3, с. 17]. Тобто шлях учня полягає у такій траєкторії руху: від наочності сприймання до наочності уявлення, коли дійсність концентрується у живих спогадах, – цю думку Л. Білецький запозичує із праці О. Музиченка.

Цілком логічно, що Леонід Тимофійович в аспекті виховання емоційно-образного мислення віддає перевагу поезії і такій методиці читання художніх творів, як виховальне читання поетів. І творчість Т. Шевченка для цього якнайкраще підходить, бо сам поет демонструє великі здібності емоційно-образного мислення. «Про це свідчить нам життя поета, ті всі страшенні перепони кріпацтва, які все ж таки не затримали духу Шевченка, його творчих здібностей, не вбили його творчої уяви, прагнення до чогось більшого від тих ланцюгів життя, які сковували поетове тіло» [10, т. 3,

с. 20]. Ніякі життєві негаразди не змогли «... знищити величній дух Шевченка, який виявлявся не в інтелектуальній притомности, а виключно в засобах емоціонально-образного мислення» [10, т. 3, с. 20]. Не можна не згадати ще одне посутнє зауваження Л. Білецького, яке і сьогодні також актуальне: оскільки тяжке життя українського народу в поезії Т. Шевченка «одбилось песимістичним струмком і на його творах», ця обставина повинна враховуватися учителем, бо школа – це виховання через духовне підняття і радість, тобто необхідно враховувати вікові особливості учнів, підбираючи твори для вивчення.

Також український учений апелює до праці російського літературознавця Д. Овсяніко-Куліковського «Теорія поезії і прози», у якій усі поетичні твори діляться на дві великі групи – образні (естетичне почуття залишається просто почуттям, настроєм, не переходить в емоцію) та ліричні (естетичне почуття переходить в емоцію, перетворюється на ліричне). Висловлені думки дозволили Л. Білецькому говорити про лірику символічну, в якій емоція, почуття поета виявляються не безпосередньо, а за допомогою образу, на який і переноситься увесь настрій поета; та ліричну, коли почуття поета, його настрої виливаються не у формі образів, а через настрої [10, т. 3, с. 21]. Саме за цією класифікацією і підбирає Л. Білецький твори Т. Шевченка для вивчення у школі.

Закінчується стаття практичними порадами щодо виховального читання творів поета, всього таких рекомендацій дев'ять, і стосуються вони цілісного осягнення ідей, образів,

настрою Т. Шевченка. Найважливіші серед них – інтерпретація змісту й форми творів, усі образи мають сколихнути дитячу уяву й почуття, учитель повинен добре підготуватися до читання, згармонізувати його бездоганною декламацією, використанням живописних полотен, картин живої природи.

Отож стаття Л. Білецького – синтетична за змістом, поєднує у собі три первні – психологічний, методичний, літературознавчий. І хоча сьогодні науковці використовують інші градаційні виміри лірики, напрацювання вченого залишається актуальним і цікавим – і для педагогів, і для шевченкознавців.

Проте найінтенсивніший період діяльності вченого як шевченкознавця починається у 30-і роки ХХ століття і триває до кінця життя. Це й участь у діяльності Наукового товариства імені Шевченка, і посада директора Інституту шевченкознавства УВАН у Канаді, і численні розвідки про життя і творчість Т. Шевченка, його світогляд, естетичні засади, поетику, питання текстології, рецензії на видання творів поета, підготовлені до друку В. Сімовичем, Д. Николишиним, І. Айзенштоком та М. Плевако, переклади українською мовою для варшавського Повного видання творів Т. Шевченка за редакцією П. Зайцева (1930-1932) повісті «Художник» і «Щоденника», коментарі («пояснювальні статті») до окремих текстів.

Як шевченкознавець Л. Білецький упорядкував і відредагував повне монументальне видання поетичної творчості Т. Шевченка – «Кобзар» у 4 томах (1952–1954) з детальним коментарем і окремими статтями-нарисами. Редагування виявилось у тому, що поетичні твори Кобзаря упорядковані не

хронологічно, як раніше, а циклічно, за окремими групами текстів, відповідно до поетового душевного стану, в якому виявилася його велика творча сила, або відповідно до місця, де поет перебував і писав вірші. Постає Т. Шевченка най-грунтовніше осмислено крізь його творчі оригінальні пошуки й здобутки. Це індивідуальний проєкт, втілення якого полягало в особливому компонуванні для публікації творів Кобзаря. У статті «Мої засади» з першого тому Л. Білецький детально пояснює свій задум, вказуючи на його особливості: «Кобзар» Шевченка виходить у новім редакційнім і критично-естетичнім опрацюванні. Відрізняється від усіх інших дотеперешніх видань творів поета 1) **текстом**: текст кожного твору подається не з поправками поета на схилу його життя і творчих сил, а тим більше не з поправками редактора, – а переважно в незмінному вигляді в той момент, коли твір вийшов із-під пера автора; 2) **пляном**: твори розпреділяються в пляні тих найважливіших місць перебування поета або в стані, в якому Шевченко виявляв свою найбільшу творчу силу; 3) **циклізацією**: в кожній добі поет свої твори групував у суцільні мистецькі й ідейно викінчені циклі й до кожного циклю додав відповідний заспів; такий, мовляв, **альбомний** характер в нашім виданні проводиться до кінця; **розпологом** статей; 4) розумінням творчості Шевченка» [10, т. 1, с. 36]. Так, у першому томі упорядковано поезії раннього періоду творчості, коли поет перебував у Петербурзі, а також поезії з харківських альманахів («Н. Маркевичу», «Тяжко-важко в світі жити...», «Мар'яна-черниця», «Утоплена», «Човен»). Л. Білецький уважає, що вже ранні тво-

ри Т. Шевченка позначені «глибокими думками і великими ідеями», втіленими у «поетичній формі й гарною мовою», отож, це «артистична інтродукція до цілої творчости». Упорядник уміщує у цьому томі статтю «Шевченко й Петербург», у якій стверджує, що саме тут «Гарас виносив, виплекав **національну ідею** України, що була похована назавше майже всіма його попередниками й сучасниками» [10, т. 1, с. 89].

У другому томі вміщено твори, написані Т. Шевченком під час перебування в Україні, а також статті вченого «Шевченко й Україна» та «Т. Шевченко і Кирило-методіївське братство». У першій із них Л. Білецький зазначає, що Батьківщина для поета – і найголовніша національна проблема, і єдина мета всього творчого життя. Відтак роль поета багатогранна: будителя українського національного духу, речника українського народу, його учителя, пророка, духовного провідника, національного месії [10, т. 1, с. 181–182]. А в статті «Мої засади» вчений слушно переконує, що «...розуміння провідника нації в ідеології Шевченка є не таке, як в інших слов'янських народів. Ці всі останні мислили функцію провідника в аспекті традиційнім, як короля, царя, цісаря, як диктатора, себто репрезентанта панської меншости або кліки чи однієї партії..., бо король, цісар, диктатор був репрезентантом тільки їхньої верстви, а не цілої нації...

Провідник України в уяві Шевченка – то є слуга народу і його духовний репрезентант... Тільки такий син України може повести за собою нарід до його ліпшого майбутнього...» [10, т. 1, с. 43].

Тож «національна служба поета» і молитва за Україну – його твори, а найзапекліший ворог українства – Московщина: «І чим сильнішою була любов поета до українського народу, тим глибшою й непримиреннішою була його ненависть до Московщини й до всього того, що з цією нацією було зв'язане: до Петербурга, до московських письменників і критиків, що ставилися до українського визволення вороже, до московського «христоролюбивого» війська й до московської інтелігенції. І з того для Шевченка був єдиний вихід: непримиренна боротьба з Москвою і повне визволення» [10, т. 1, с. 196]. У цій же статті окреслюються домінанти Шевченкової націоналії та історіософії – визвольну боротьбу українського народу поет художньо втілює двопланово – як реальну історію і як провіденційну, тобто Божого призначення України, збагачуючи останню «суто національною силою українського народу, його власною мітологією» [10, т. 1, с. 201].

Третій том охоплює поетичні твори періоду заслання, а також статті «Вина й кара Шевченка», «В казематі». Зокрема, аналізуючи цей складний час у житті поета, упорядник зазначає, що «...закінчився в душі Шевченка внутрішній процес його душевного оновлення в аспекті глибокої християнської віри, любови і всепрощення. Відчинились двері визволення і в перспективі свободи поет піднісся на найвищий щабель духового піднесення національного патріотизму і певности у свої творчі сили, у свій поетичний талант. Його душа відродилась до нового життя. Але в однім Шевченко не покався, не покався як письменник, бо не признав, що письменник є найбільший і найнепоправніший грішник» [10, т. 1, с. 481].

У четвертому томі надруковані твори, написані в 1857-1861 роках. У ньому ж завершується біографія поета, розпочата у першому томі. Завершальна книга видання «Кобзаря» примітна й узагальненими працями Л. Білецького – «Світогляд Шевченка», «Естетика Шевченка», «Композиційна форма поезій Шевченка».

В. Бородін – автор статті про Л. Білецького у Шевченківській енциклопедії – так оцінює його працю: «Він висунув власну концепцію шевченківського поетичного тексту та розробив методи його текстологічної підготовки. Їх Білецький виклав у першому томі, в статті «Мої засади» («Кобзар»: У 4 т. Т. 1, С. 361–368) та в спеціальній статті «Кілька основних моментів у редагуванні «Кобзаря» 1952 року» (Шевченко. Нью-Йорк, 1953. Річник 2. С. 38–39). Позитивним моментом цієї концепції була відмова від поширеної на той час практики контамінації Шевченкових текстів (щоправда, не завжди упорядником додержана)» [26, с. 427]. Також, уважає сучасний учений, ця концепція розгортається і в кількох статтях-узагальненнях про естетику, тип художнього мислення, образ Богоматері у творчості Т. Шевченка. «Саме статті Білецького, попри чималу кількість фактичних помилок і відверто дискусійних моментів, становлять сьогодні найбільшу наукову вартість 4-томного «Кобзаря», тоді як спробу запропонувати основний текст творів Шевченка слід вважати невдалою» [26, с. 427]. Водночас інший дослідник – науковий редактор «Шевченкіани» Л. Білецького і натхненник серії «Літературні палімпсести» – Р. Радишевський переконаний, що «... чо-

тиритомний «Кобзар» за редакцією Л. Білецького – перша серйозна спроба осмислити і подати Шевченка суцільного, як текст. Звичайно, не в постструктуралістському розумінні тексту, адже письмо в дослідженні Білецького не затирає сліди авторства (як у Барта), а ще більше оприлюднює, окреслює традиційне авторське вираження свого «я» [10, т. 1, с. 32]. Унікальність цієї спроби синтетичного дослідження Т. Шевченка, на думку Р. Радишевського, у її науковій актуальності – основі для побудови загальної наукової концепції творчої індивідуальності великого Кобзаря [10, т. 1, с. 33]. В. Бородин бачить зокрема заслугу Л. Білецького в тому, що діаспорний учений уперше в українській текстології користується терміном «історія тексту» [26, с. 426] та під таким кутом зору інтерпретує твори Т. Шевченка «Москалева криниця», «Мар’яна-черниця», повість «Художник».

Л. Білецький запропонував читачеві емоційно наснажені і водночас наукові інтерпретації творів Кобзаря, порушуючи такі питання, як їх проблематика, ідея, внутрішня структура, мистецька вартість. Скажімо, аналіз відомого віршавізитівки Т. Шевченка «Садок вишневий коли хати...» він розпочинає із змісту кожної із трьох строф цього ліричного шедедру, підсумовуючи: «...це не є малюнок спокійного тільки спостерігача й епічного опису. Ні, ця картина глибоко настроєва. Читаючи вірш, ми не тільки уявляємо це все нашим унутрішнім зором, ми переживаємо красу живої співучої природи, ми чуємо мелодії пісень, що співають дівчата, ми заворожені співом соловейка, що панує над усім, ми

упоєні цієї простенькою, а такою глибокою живою, чулою картиною української весняної ночі» [10, т. 1, с. 507–508]. Концепція емоційно-образного мислення поета і його впливу на читача вповні втілюється Л. Білецьким у коментарях до творів Т. Шевченка, вони, «як чар», западають у душу.

Аналізуючи поему «Сон», Л. Білецький вважає її подальшим «великим словом» (після «Чигрине, Чигрине...») про злочини царського режиму щодо України, тому цей твір – «акт обжаловання московського царату» за те все, до чого «багатий і цвітучий край у неволі московській був доведений» [10, т. 1, с. 281]. Емоційність цього твору визначається поетовим стражданням за націю, болем за неправду і кривду, заподіяну рідному краю. З одного боку, це гостра політична сатира, а з іншого, – прокляття тим, хто поховав у Петербурзі тисячі козаків-будівників цього страшного міста. А в плані композиційному це сім картин, ніби фрагментарних, а насправді зшитих «ниткою сну й візій». Досить детально пояснює Л. Білецький жанр твору як комедії. Ідеться про абсурд історії, коли «нація, сповнена вищої Правди Духа Божого, – в кайданах і неволі деспота» [10, т. 1, с. 287]. Мистецьку ж вартість твору дослідник убачає в компонованні найартистичніших картин, мальовничих, сильніших одна за одну. Водночас визначає як геніальні епізоди – споглядання й оцінки монумента царя Петра I, а також офіційного прийняття в палатах Миколи I. І логічний висновок із проаналізованого: «Отакий невпинний «сміх» і трагічні «сльози» – то є той домінуючий настрій поета, що чується в поемі від першого її

слова аж до останнього. І це все Тарас назвав «комедією!» [10, т. 1, с. 289].

Варто зазначити, що Л. Білецький – один із тих науковців, хто звернувся до характеристики жанрової системи Т. Шевченка. Дослідник, аналізуючи твори, не завжди, але принагідно визначає їх жанрову природу. Це стосується як лірики, так і ліро-епічних текстів. Причому домінантою для Л. Білецького є думка про те, що саме емоційна атмосфера лірики поета впливає на його жанровий вибір. І хоча Л. Білецький має на увазі «Кобзар», його твердження стосується усієї творчості Т. Шевченка: «Кожний твір «Кобзаря» – це кривавий шматок власного поетового серця, всієї його істоти і всієї глибокої внутрішньої трагедії України...» [10, т. 1, с. 149]. Тому більшість творів Т. Шевченка – елегії, тобто сумні, лірично-настроєві, рефлексійні поезії [10, т. 1, с. 147]. І справді, елегія – провідний жанр у ліриці Кобзаря, улюблена форма романтиків. Л. Білецький блискуче аналізує такі її зразки: «Минають дні, минають ночі...», «Розрита могила», «Думи мої, думи мої...», «Не гріє сонце на чужині...», «Чи то недоля чи неволя...», «Мені однаково...» та інші. Десь інтуїтивно він відчуває новаторство Т. Шевченка у цьому жанрі, бо, скажімо, в окремих випадках намагається окреслити різновид елегійної поетичної форми: наприклад, «Чигринне, Чигринне...» визначає як політичну елегію. Нагадаємо, що у відповідній статті Шевченківської енциклопедії цей твір маркується так – історіософська елегія [26, т. 2, с. 487], а також цей жанр має численні градації, крім згаданої: елегія-

рефлексія, елегія громадянського змісту тощо. Водночас дослідник – на протигагу сумним інтонаціям елегії – називає твори поета, пройняті бадьорим настроєм, наприклад, «Заповіт», бо у ньому йдеться про відродження духу нації, про віру і змагання до іншого життя. Ще один твір Т. Шевченка, на думку вченого, позначений не просто бадьорим, а веселим настроєм: «Чи не покинуть нам, небого...». Це «...весела передсмертна пісня Шевченка свідчить, що поет у свою найтрагічнішу хвилину не позбавився своєї веселої вдачі, а навпаки, втілив її в останній годині свого життя у цій одинокій в українській літературі лебединій пісні» [10, т. 2, с. 408].

Ці ілюстрації переконливо доводять, що для Л. Білецького найважливішим завданням було з'ясувати не стільки змістово-структурні ознаки творів, а їх емоційну сферу, зумовлену почуттями їхнього творця.

Загалом для характеристики лірики поета вчений використовує таку градацію: лірика особиста, рефлексійна, описова, на народній основі. Є рація об'єднати перші дві з них, проте Л. Білецький особистою лірикою називає твори, в яких «...вилася так сильно і так яскраво його душа, як у цих перлинах його серця, переживань душевного болю й туги» [10, т. 2, с. 147], а рефлексійною – твір-роздум, наприклад, «Один у другого питаєм...», «Якби ви знали, паничі...». Останній із них – «проникливий і глибоко сумний вірш», у якому відтворено картину народної неволі, ширше – міркування (так і хочеться написати – рефлексія) про долю українського народу, покріпаченого і знівченого. Власне, сам уче-

ний підтверджує синонімічність згаданих понять, бо, закінчуючи аналіз твору, він зазначає: «...в цій поезії дійсне життя народнього раю розкриває Шевченко із становища своєї рідної хати й родини батьків його. З цього становища, крім артистичної вартости, цей твір може вважатись автобіографічний і цією прикметою надзвичайно цінний, як і багато інших автобіографічних творів Шевченка» [10, т. 2, с. 174]. До ж особистої лірики Л. Білецький відносить такі твори, як «Заросли шляхи тернами...», «Якби зустрілися ми знову...» та інші, написані на засланні, в них поет розкриває свою душу: плекання надії на повернення в Україну, печаль самотності, тугу за молодістю, за коханням, за рідним краєм.

Як зразок описового ліричного вірша, наприклад, дослідник аналізує поезію «І досі сниться: під горою...». На його думку, це ідилія, картина щасливої родини: весела мати, сивий дід, маленьке онуча, змальовані у формі сну ліричного героя (до речі, Л. Білецький цей термін не використовує, натомість підкреслює злиття автора й ліричного героя).

Ще один класифікаційний вимір лірики, запропонований ученим, – лірика на народні мотиви. Це зокрема такі поезії, як «І багата я...», «Породила мене мати...», «Закувала зозуленька...», «Із-за гаю сонце сходить...», «Ой люлі, люлі, моя дитино...», «Туман, туман долиною...», «Ой, одна я, одна...» та інші. Вірш «Ой, одна я, одна...» Л. Білецький означає як поезію-пісню (як і «Тече вода в синє море...») і коригує її із народною піснею «Сама я, самісінька, як билина в полі...», зазначаючи: «Справді, образ дівчини й туга її – ті

самі, але ритміка в Шевченка надзвичайно мелодійна й будовою вірша далеко стрункіша й суцільніша. І вона може бути взірцем індивідуальної пісенної форми й **елегійного** [виділення моє. – Н.Б.] ліричного мистецтва» [10, т. 1, с. 488].

Серед творів із народною пісенною основою Л. Білецький особливо виділяє «У перетику ходила...» та «Утоптала стежечку...» як оригінальні та індивідуальні тексти, оскільки це поетичні стилізації – наслідування не змісту, а форми народної пісні: її стилю, ритміки, а гумор став основою стилізації. Суть її дослідник справедливо вбачає не в наслідуванні окремих строф, віднайдення аналогій між народним і авторським текстами, а «заховання духу, внутрішньої форми й ритмічної сили народньої творчості. І ці прикмети пісенної культури передав у своїй ліриці Шевченко у високій мірі мистецьки, як ні один із усіх українських поетів» [10, т. 2, с. 147].

Також дослідник серед ліричних творів поета називає послання (М. Гоголю, М. Щепкіну, І. Котляревському, полякам та інші), романси (їх немає у творчості поета, та й сам інтерпретатор конкретні зразки не вказує), псалми («Давидові псалми»).

Серед ліро-епічних творів Л. Білецький виділяє жанри поеми, балади, діалогу. На відміну від характеристики лірики, він більш детально характеризує ці форми. Скажімо, розпочинаючи розмову про «Причинну», дає розлогу інформацію про жанр балади. Отже, це жанр на основі народної фантастики, вірувань, легенд, народної містики, у якому змальовується світ потойбічний, котрий мав великий вплив

на реальне життя і взаємини людей. Історію балади він уба-чає в творчості провансальських трубадурів (тоді це була лірична народна пісня), далі, у XVIII-XIX ст., – новий етап у її розвитку, коли народна балада зазнає літературної пере-робки, відтак набуває ліро-епічного, почасти епічного змісту й стає найпопулярнішим жанром романтичної поезії. Най-видатнішою баладою у XVIII ст. Л. Білецький вважає «Ле-нору» німецького поета Г.А. Бюргера, бо через численні переклади вона здобула всеєвропейську славу, зумовивши постановня національної балади в інших народів. Серед най-відоміших творців цього жанру вчений називає німецьких поетів Ф. Шиллера, Гете, англійського – В. Скотта, російсь-ких – В. Жуковського, О. Пушкіна, чеських – В. Челяков-ського, К. Ербена, польського – А. Міцкевича.

В українській літературі до цього жанру зверталися П. Гулак-Артемівський, Л. Боровиковський, Є. Гребінка, М. Костомаров, А. Метлинський, О. Шпигоцький, проте саме Т. Шевченко підняв баладу на найвищий мистецький рівень. На погляд ученого, балада перебуває на перетині ліричної поезії та епічної поеми, поєднала їх стильові особливості ра-зом із народною фантастично-легендарною тематикою. Її жан-рові ознаки такі: несподіваний (раптовий) початок, фрагмен-тарність – змалювання найбільш драматичних епізодів, чергу-вання розповіді з драматичними діалогами, романічна Фабула, тобто любовна історія, скомпонована завдяки новелістично-му сюжету, психологізм. Саме Т. Шевченко ці ознаки балади довів до найвищого ступеня розвитку [10, т. 1, с. 109–110].

Водночас Т. Шевченко модернізує цей жанр. Наприклад, у баладі «Русалка» він поєднує ліричну сповідь й епічно-розповідний опис. Водночас вирізняється і балада на історичну тему «За байраком байрак...» – про трагічну долю України, про страшний феномен козацького зрадництва.

У статті «Балади Шевченка» учений підсумовує: не заперечуючи певні наслідування (адже балада – один із найпоширеніших жанрів у романтичній європейській літературі), поет творить самостійно, індивідуально, тому його балади «... залишилися цілком оригінальними творами і далекою від тих, що були близькими до їх тематики; Шевченко розробив їх у згоді з своїм власним світоглядом та по своїй цілком оригінальній сюжетовій схемі (переважно циклічного обрамування) й своєю цілком оригінальною віршовою формою» [10, т. 3. с. 364–365]. Саме завдяки такому високомистецькому виконанню балада Т. Шевченка – «виключно лірична та інтимно-елегійна» – стала подальшим кроком у розвитку цього жанру в українській літературі.

Спостеріг дослідник і родо-видову контамінацію у творах Т. Шевченка: йдеться про ліричні вірші з баладною темою (як приклад – «Рано-вранці новобранці...». «Не кидай матері...»). У них сила ліричного мистецтва поєднується із «тлом балядової таємничості і трагічності, в самій суті родинного щастя» [10, т. 1, с. 498].

Відзначає Л. Білецький і такий новаторський ліро-епічний жанр у творчості Т. Шевченка, як діалог, це твір «Не спалося, а ніч, як море...». Дослідник акцентує у ньому на

проблемі Іншого, аналізуючи два національні характери, різко контрастні між собою. Якщо москаль легковажний, лінивий, мстивий, зневажає людські почуття та обов'язки, то українець наділений вищою життєвою мудрістю, моральністю, добрим серцем. «...Шевченко показує в цій діялозі два національних типи людини й величезну різницю в її характерах і моральнім відчутті, на яким засновується їх поведіння» [10, т. 1, с. 508].

Характеризуючи поеми, Л. Білецький виділяє нові її різновиди у творчості Кобзаря – політичну («Сон (У всякого своя доля...)») – політична поема-памфлет, «Великий льох» – політична поема-містерія, «Кавказ» – політична поема із найглибшим особистим філософічним забарвленням та інші), історичну («Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Гамалія», «Єретик», «Буває, в неволі іноді згадаю...» та інші), побутову («Гитарівна», «Сотник», «Сова», «Наймичка», «Марина» та інші). Згадує дослідник і про жанр байронічної поеми, аналізуючи «Катерину». Це досить продуктивна думка, адже, справді, у цьому творі Т. Шевченко використовує засоби байронізму (контрасти, уривчасту розповідь, вільне переміщення у часі і просторі, образ автора, змалювання Катерини як виразу світової скорботи), водночас Л. Білецький, підкреслюючи оригінальність твору українського поета, йде далі, шукаючи витoki поеми й у вітчизняній традиції. Хід його думки такий: тема кохання дівчини-селянки до пана була популярною у західноєвропейській літературі – в англійській, німецькій і французькій сентиментальній повісті, а вже

на початку ХІХ століття їй на зміну приходить байронічна поема, яка трансформує згадану тему – спокусник кидає дівчину, яка закінчує життя самогубством. Саме ця родинна повість-драма у поєднанні із байронічною поемою зумовила в російській літературі новий жанр віршованої повісті – «Еду» Є. Баратинського та «Євгеній Онегін» О. Пушкіна. В українській літературі, вважає Л. Білецький, помітні обидва жанри: і родинна повість, створена Г. Квіткою-Основ'яненком («Щира любов», «Сердешна Оксана»), і віршована поема («Катерина» Т. Шевченка). Проте поет модифікував ці жанри, написавши оригінальний твір: «... розробляючи цей жанр, поет ускладнив його композиційними засобами поем байронічних і **цим дав нам своєрідний тип віршованої повісти з погляду фабулярно-тематичного і стилістичного й байронічної поеми з погляду сюжетово-композиційного**» [10, т. 1, с. 133]. Л. Білецький відзначає, що Т. Шевченко знав репертуар мотивів у «Сердешній Оксані» Г. Квітки-Основ'яненка (він називає їх постійними і традиційними), проте використав ці мотиви лише як натяки у першому розділі, а весь твір вибудував на вільних мотивах, які стали домінантними. «Так поводитьсь із своїм прототипом видатний талант, геніяльна натура, хоч би це були й перші кроки творчості письменника. В такий тільки спосіб можна пояснити появу цієї великої й оригінальної поеми Шевченка» [10, т. 1, с. 136].

Інтерпретуючи «Гайдамаки» як синтетичний твір, що охоплює гайдамацьке повстання в цілому, Л. Білецький маркує його і як історичну поему, і як героїчну національну

епопею, в якій уперше максимально проголошується національна й державна українська ідея. Відтак у тексті дослідник розрізняє основну тему як героїчну боротьбу за визволення, і новелістичну (очевидно, мається на увазі романічну) – кохання Яреми й Оксани, щоб змалювати головного героя не лише як месника, «але й людину, що вміє найглибше відчувати всі нюанси особистого життя, виявити всю безпосередність його переживань і всю красу його первісного духу, як у глибокім інтимнім коханні й родинній вірності, так і у визвольній боротьбі» [10, т. 1, с. 158].

Варто зазначити, що, пишучи про історичну поему, Л. Білецький звертається до питання про співвідношення історичної і художньої правди, за яким визначається природа цього жанру. Він справедливо зазначає, що у більшості історичних поем Т. Шевченко лише відштовхується від історичної канви, від певних історичних фактів (вони – «штандпункт», «спонука» до написання творів), бо для нього головне – апелювати цими творами до сучасників, сколихнути їх до визвольної боротьби прикладом предків.

Генологічна проблематика, порушена Л. Білецьким, не до кінця викінчена, маємо окремі цікаві штрихи до дослідження жанрової системи творів Т. Шевченка. Скажімо, це принагідні зауваження щодо розуміння жанрів (містерія «ховає в собі глибоку таємницю національну («Великий льох») або релігійну («Марія»)) [10, т. 2, с. 363], об'ємніші – щодо балади, байронічної поеми. Деякі жанрові визначення не збігаються із сучасними: наприклад, «У Бога за дверима...»

дослідник вважає поемою, а не ліричним віршем, «У тієї Катерини хата на помості...» називає історико-побутовою поемою, а не баладою тощо. Також дослідник, якщо йти за Шевченківською енциклопедією, ігнорує віршове оповідання у творчості Т. Шевченка. Правда, і визначення, запропоновані укладачами енциклопедії, інколи досить розпливчасті. Один приклад: якщо Л. Білецький визначає «Хустину» як побутову поему, то укладачі солідного довідкового видання так – ліро-епічне віршове оповідання баладного типу історико-побутового змісту [26, т. 6, с. 663]. Або: вчений маркує твір «Якби тобі довелося...» як побутову поему, а енциклопедисти – ліро-епічну побутово-етологічну поему. Отож, справа не в суті питання, а у термінологічній точності й коректності.

Загалом шевченкіана Л. Білецького вибудовується на кількох визначальних концептах:

- оригінальна націологія – відтворення глибокого зв'язку людини з історією народу; зв'язок «її долі з потойбічністю історичних сил нації», збагачення релігійно-месіаністичної концепції суто національною силою українського народу» [10, т. 1, с. 203, 201];

- історіософія як ідея «двійности» народної духовної сили: шлях або до свободи, або до «свавільної руїни» з власної волі; змагання двох начал – конструктивної, творчої і деструктивної, руйнівної. Отож, «...доля України насамперед залежить від свободної волі народу і його проводу, яку силу він у цій боротьбі з себе вилонить: конструктивну чи деструктивну, будуючу чи руйнуючу» [10, т. 1, с. 211];

- романтизм творчості поета – «...Шевченко все був романтиком від першого твору й залишився таким до кінця свого життя. По всій духовній організації своїй був поет-романтик, філософ-ідеаліст і то в усіх сферах своєї творчої уяви, думання, переконань, моралі, віри й переживань» [10, т. 1, с. 41]. А вже Т. Шевченко **«ніколи не був реалістом** у тім сенсі, в яким наша критика його творчість стверджує» [10, т. 1, с. 99];

- злиття авторського і ліричного я.

Як слушно зауважує Р. Радишевський, «літературно-критична історія Шевченка в інтерпретації Л. Білецького є беззаперечним досягненням шевченкознавства, вагомим історико-культурним явищем, що у взаємодії з іншими культурно-історичними працями про Поета є документом епохи» [10, т. 1, с. 35].

Видання праць Л. Білецького шевченкознавчої проблематики уможливають їх подальше вивчення, перші кроки до якого вже зроблено: це згадана передмова Р. Радишевського, статті і дисертація на здобуття звання кандидата філологічних наук М. Сенети (Лупак) [18; 22], напрацювання С. Хороба [23], М. Ільницького [16].

У царині теорії літератури Л. Білецький здійснив вдалу спробу систематизації принципів системно-цілісного, методологічно обґрунтованого аналізу художніх творів і літературного процесу загалом. Альфа й омега його досліджень – принципи філологічної школи, доповнені методологічними парадигмами шкіл культурно-історичної, порівняльно-міфо-

логічної, поетико-психологічної. Одним із головних чинників формування й становлення дослідницької філологічної позиції Л. Білецького була психоаналітична теорія О. Потебні [6; 15].

Досить ґрунтовно науковий доробок Л. Білецького як теоретика літератури охарактеризували М. Ільницький [15; 16], М. Наєнко [20], Л. Кавун [17]. Ідеться найперше про його ґрунтовну працю «Основи української літературно-наукової критики» [5].

Водночас і сьогодні є певні лакуни, пов'язані зі складанням якнайповнішої бібліографії праць ученого, з'ясування його теоретико-літературних поглядів і методологічних підходів у їх повноті. Але це питання майбутнього.

А сьогодні хотілося б зауважити, наскільки час національно-визвольних змагань 1918-1920 років за своєю проблематикою суголосний нашій сучасності. Зокрема це проблема Іншого, Чужого. У своїх споминах Л. Білецький згадує про зневажливе ставлення вищих місцевих російських урядовців, російської бюрократії до українського університету; на одному з прилюдних засідань Наукового університетського товариства слухалося питання щодо з'ясування термінів «російський», «великоруський», «московський», бо, мовляв, у їх використанні була «страшна плутанина». Усі доповідачі – а їх було троє: аспект історичний дослідив професор Пилип Клименко, політично-історичний – професор Павло Клепатський, мовний – професор Іван Огієнко – прийшли до висновку про доцільність терміна «московський», бо він най-

краще відповідає змістові цього поняття [3, с. 163–164]. Пишучи про дискусії між О. Дорошкевичем, який переконливо аргументував правоту української справи і українського руху, та Миколою Гудзієм (спочатку доцентом університету Святого Володимира, а тоді – професором Московського університету, українцем за походженням, автором декількох статей українською мовою із питань давньої української літератури), Л. Білецький зауважує, що М. Гудзій, «демократ з найглибших переконань, дуже хороший товариш по праці, людина незвичайно чесна й одверта», ніяк не міг примиритися із думкою про самостійність України. Промовиста цитує: «З одного боку, «я тоже малоросс», як М. Гудзій, правда з іронією і навіть щирим сміхом себе характеризував, але як же-ж бути із загальноросійською культурою, на якій він цілковито виховався, студіювання якої він себе присвятив на все життя. Хіба можна забути Пушкіна, Белінського, Тургенєва, Достоевського, Толстого і багато інших російських корифеїв, викинути їх за борт своїх духовних інтересів і з легкою душею перейти на студіювання Т. Шевченка, Ів. Котляревського, Квітки, Куліша, Франка і т[ак] д[алі]» [3, с. 121]. Таке роздвоєння душі – між українським демократизмом, українським корінням, українськими товаришами і московським впливом – Л. Білецький визначає як рису стихійно українську, а не інтелектуально-програмову. І це про вченого, який сприймав своє українське ім'я Микола лише як «Николай Каленикович». Усе це викликало в колі друзів гострі дебати, вони були дотепними, проте з веселим сміхом та іронією.

Сьогодні маски остаточно скинуті з перекинчиків. А для нас орієнтиром залишаються справжні українські патріоти, котрі і словом, і ділом служили і служать українській ідеї. Такий чин був і в Леоніда Білецького – людини великої культури й освіченості, вченого європейського рівня, життя якого тісно пов'язане з науковим і освітнім простором України.

Список використаної літератури:

1. Білецький Л. Володимир Перетц: некролог. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. 1937. Т. 155. С. 234–238.
2. Білецький Л. Історія української літератури. Т. 1. Народня поезія. Авгсбург : Накладом українського церковного товариства, 1947. 328 с.
3. Білецький Л. Мої спомини (1917-1926) / Підгот. тексту, вступ. ст. та імен. покажч. В. Адамський. Кам'янець-Подільський : «Медобори-2006», 2013. 239 с.
4. Білецький Л. Омелян Огоновський. Вінніпег : Накладом УВАН, 1950. 68 с.
5. Білецький Л. Основи української літературно-наукової критики / Упоряд., автор передм. та прим. М. Ільницький. Київ : Либідь, 1998. 406 с.
6. Білецький Л. Перспективи літературно-наукової критики. *Парадигма*. 2008. Вип. 3. С. 392–421.
7. Білецький Л. Поет туги і смутку. *Лепкий Богдан. Під тихий вечір*. Вінніпег : Накладом видавничої спілки «Тризуб», 1953. С. 5–16.
8. Білецький Л. «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського в світлі історичного розвитку. *Українське літературознавство*. 2011. Вип. 74. С. 278–311.
9. Білецький Л. Три силуетки. Марко Вовчок – Ольга Кобилянська – Леся Українка. Вінніпег : Накладом Союзу українців Канади, 1951. 127 с.
10. Білецький Л. Шевченкіана: У трьох томах / Наук. ред. – Р. Радишевський. Упоряд. Р. Радишевський, Н. Лисенко, Н. Оль-

- шевська. Київ : ВПЦ Київський університет, 2013. Т. 1. 656 с.; Т. 2. 688 с.; Т. 3. 656 с.
11. Будзей О. Степан, що став Сильвестром. URL: <http://podolyanin.com.ua/history/7921/>
  12. Гадюк Р. До історії кафедри української літератури та компаративістики: науково-методична діяльність Л.Т. Білецького. *Збірник наук. праць студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2016. Вип.10. С. 141–142.
  13. Завальнюк О. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918-1921). Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2006. 632 с.
  14. *Ідея університету: антологія* / Упоряд.: М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська; відп. ред. М. Зубрицька. Львів : Літопис, 2002. 304 с.
  15. Ільницький М. Леонід Білецький – дослідник Олександра Потебні. *Парадигма*. 2008. Вип. 3. С. 420–422.
  16. Ільницький М. Леонід Білецький – історик українського літературознавства. *Білецький Леонід. Основи української літературно-наукової критики* / Упоряд., автор передм. та прим. М. Ільницький. Київ : Либідь, 1998. С. 7–26.
  17. Кавун Л. «Основи української літературно-наукової критики» Леоніда Білецького: методологія, проблематика. *Філологічні семінари*. 2021. Вип. 22. С. 218–230.
  18. Лупак (Сенета) М. Шевченкознавство української діаспори (1945-1991): христологічний аспект. Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук за спеціальн. 10.01.01 – українська література. Дрогобич, 2019. 227 с.

19. Мандрика М. Леонід Білецький. Вінніпег : Накладом Товариства «Просвіта» в Кенорі, Онт., 1957. 25 с.
20. Наєнко М. Історія українського літературознавства і критики: навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 520 с.
21. Салій О. Призабута розвідка Леоніда Білецького (причинок до вивчення «гуцульського тексту» в українській літературі). *Українське літературознавство*. 2011. Вип. 74. С. 271–277.
22. Сенета М. Христологічна інтерпретація шевченкознавчих студій Леоніда Білецького. *Шевченкознавчі студії*. 2016. Вип. 20. С. 63–76.
23. Хороб С. Леонід Білецький – історик української літератури. *Слово і час*. 2019. № 6. С. 19–30.
24. Чеканська О. Цінність психолого-педагогічних поглядів Л.Т. Білецького у Кам'янець-Подільському державному українському університеті (1918-1920 рр.). *Проблеми сучасної психології: збірник наук. праць*. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. Вип. 10. С. 790–799.
25. Чижевський Д. Значення Харківського університету в українському духовному житті. *Чижевський Д. Філософські твори*. Київ : Смолоскип, 2005. Т. 2. С. 126–129.
26. *Шевченківська енциклопедія: У 6 томах / НАН України, Ін-т л-ри ім.Т.Г. Шевченка; ред кол.: М. Жулинський (голова), М. Бондар та ін.* Київ, 2012. Т. 1: А-В. 744 с.; Т. 2: Г-З. 760 с.; Т. 6: Т-Я. 1120 с.

ЦИКЛ ЩОРІЧНИХ ЛЕКЦІЙ ПАМ'ЯТІ ІВАНА ОГІЄНКА ЗАПОЧАТКОВАНО В 2015 РОЦІ

Лекція I. Тема: *«Володимир Свідзінський: проблеми майбутньої наукової біографії (до 130-річчя від дня народження поета)»*. Прочитала 22 жовтня 2015 року д.ф.н., проф. Елеонора Соловей.

Лекція II. Тема: *«Микита Годованець: художньо-епістолярний аспект біографії»*. Прочитала 13 жовтня 2016 року письменниця Галина Тарасюк.

Лекція III. Тема: *«"Праця моя – це не амбіція": літературний портрет Григорія Костюка у контексті епохи (до 115-річчя від дня народження літературознавця)»*. Прочитали 27 жовтня 2017 року астрофізик Теодор Костюк і Надія Баштова, к.ф.н, наук. співробітник Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України.

Лекція IV. Тема: *«Першопроходець: Іван Огієнко – освітянин, будівничий, ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету (до 100-річчя заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка)»*. Прочитали 21 вересня 2018 року Сергій Копилов, д.і.н., проф., ректор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та Олександр Завальнюк, д.і.н., проф. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, лауреат Всеукраїнської премії ім. Івана Огієнка

Лекція V. Тема: *«Поезія Михайла Драй-Хмари: Weltschmerz буття (до 130-річчя від дня народження поета)»*. Прочитав 22 жовтня 2019 року Ігор Набитович, д.ф.н., проф. Університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні.

Лекція VI. Тема: *«"Спалитися в безупиннім житттю...": пасіонарна енергетика слова і чину Юрія Липи (до 120-річчя від дня народження письменника)»*. Прочитала 22 жовтня 2020 року Галина Райбедюк, к.ф.н., проф. Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Лекція VII. Тема: *«"Пам'ятки людської думки...": міфопоетична картина світу в "духовому" народному житті» (присвячена міфологічному світогляду українства у науковій рецепції Івана Огієнка)»*. Прочитала 22 жовтня 2021 року Олеся Наумовська, д.ф.н., доц., завідувачка кафедри фольклористики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науково-популярне видання

Ніна Бернадська

ЛЕОНІД БІЛЕЦЬКИЙ:

**ЧИН НАУКОВЦЯ, ОРГАНІЗАТОРА
ОСВІТИ, ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА**

ВИПУСК VIII

Загальна редакція ректора Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка
професора Сергія Копилова

Автор ідеї відкритих лекцій,
відповідальний редактор професор Олег Рарицький

Підписано до друку
Формат 70x100/32.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк.
Наклад 100 прим. Зам. .